

AZ OKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM SZEMLELTETŐ FILMKIRENDELTSÉGE
 diafilm sorozatából
 92. szám.

K Ö L C S E Y F E R E N C

/1790-1838/

Irodalomtörténeti sorozat: 21.

Készült: 1955. évben.

1. Kölcsey Ferenc arcképe /Einsle festménye nyomán készült rajz/.
 Kölcsey Ferencet, a Himnusz íróját, a magyar jakobinus hagyományok folytatóját, politikai szónoklatunk első nagy művelőjét ábrázolja képünk.

Kölcsey 1790 augusztus 8-án, egy évvel a francia forradalom kitörése után született Szódemeteren. Apja, Péter, a biharmegyei Álmosden gazdálkodott. Középbirtokos nemes volt. Anyja, "A szép Erdély barnafürtű lánya" - ahogy őt a költő "Szép Erdély" című versében nevezte - Bölöni Ágnes volt. Apja korán elhunyt. Anyja gondoskodott a fiatal Kölcsey neveltetéséről. A gyermek Kölcsey himlő következtében bal szemének látását elvesztette, ami nagy hatással volt további fejlődésére.

2. A debreceni Kollégium, ahol Kölcsey 1809-ig gimnáziumi és jogi tanulmányait végezte. /Egykoru kép nyomán készült rajz az 1802-i tűzvész előtt/.

Anyja gondoskodásából, Kölcsey már ötéves korában a debreceni kollégiumba került, ahol 1809-ig gimnáziumi és jogi tanulmányait végezte. Közben anyja elhalt a gyermek Kölcsey három kisebb testvérével teljes árvaságra jutott. Gondviselőjük Ferenc ccsecsemőkori dajkáján kívül gyámjuk: Gulácsi Antal s a kollégium főgondnoka, Péchy Imre volt.

3. Debreceni diákvisélet 1803 előtt és után.

Fekete tógában, rókatorkos-mentében jártak a debreceni diákok abban az időben, amikor Kölcsey tagja volt a híres Kollégiumnak. A Kollégium épülete az 1802-i tűzvész előtt nagy, négyszögű egyemeletes ház volt, tornyos kapuval és árkádos folyosókkal. E komor falak között zajlott le a debreceni diákság élete, amelynek "mulatságosabb" részéből sohasem vette ki a maga részét Kölcsey, mert félrevonuló, elmélkedésre hajlamos, magabazárkózott fiatalember volt.

Inkább olvasott és művelte magát. Éppen olvasmányaival kapcsolatos következő képünk:

4. Kölcsey diákkori olvasmányaiából összeállított futómontázs.

A diák Kölcseynek a legnagyobb öröme a könyvekben telt. E szórakozása mellett szívesen és könnyen tanult nyelveket. A latin klasszikusokat már tizennégyéves korában könnyen fordította a később szótár nélkül olvasta. Megtanult franciául és németül s a görög nyelvben is ritka előmenetelt tanusított. Képünk Kölcsey

kedvelt olvasmányainak címlapjai közül ábrázol néhányat /Vergilius, Anakreon, Kleist, Lessing, Goethe, Pindaros és "bálványa": Csokonai versei/.

5. Kazinczy Ferenc, akivel 1808-ban Kölcsey levelezni kezdett.

/Donát János festménye. - Szépművészeti Múzeum, Bp./
Kölcsey 1805-ben, Debrecenben, Csokonai temetésén látta először Kazinczyt, akinek később döntő hatása volt a fiatal írófejlődésére.

1808 május 15-én írta Kölcsey első levelét Kazinczyhoz. A levél-írásra az adott alkalmat, hogy a Hazai Tudósításokban Kazinczy vitába bocsátkozott Kresznerics-csel Magyarország legelső térképe felett. Kölcsey idevágó alapos ismerettel és korához képest meglepő elméllel mondta el e tárgyra vonatkozó megállapításait.

E levelezés azonban nemcsak tudományos kérdésekről folyt. Kölcsey már kezdetben irodalmi vezérét látta Kazinczyban s elküldötte első verset, amelyek közül egynek szövegét a következő képen be is mutatjuk:

6. Kölcsey első verse: "A pávatollhoz".

Már a levelezés első évében, 1808-ban, Kölcsey elküldte Kazinczy-nak első verseit s köztük "A pávatollhoz" című költeményt is, amelynek szövegét itt olvashatjuk. Kazinczy lelkeshangú levélben válaszolt. Többek között ezt írta: "Aki tizenkilencesztendős korban ilyet ír, mit fog írni harmincban!"

Kölcsey mesterének, Kazinczy-nak, hiveként nyilatkozott a nyelvújítási harcban is és mestere mellett állt az "Arkadia-pör" néven ismert tollharcban is, amellyel kapcsolatban láthatjuk a következő képet.

7. Az "Arkadia-pört" elindító Kazinczy-cikk a Hazai Tudósítások 1806. júliusi számában.

Kölcsey az "Arkadia-pör"-ben Kazinczy mellett foglalt állást s ezzel is kifejezete mestere iránt érzett nagyrabecsülését. Az "Arkadia-pör" néven ismert irodalmi tollharcra e bemutatott cikk adott alkalmat.

Kazinczy ugyanis azt javasolta ebben a cikkében, hogy Csokonai sírfelirata csak ennyi legyen: "Csokonai Vitéz Mihálynak hamvai, született 1773. nov. 17, megholt 1805. január 28. ÁRKÁDIÁBAN ÉLTEM ÉN IS!"

Mint hogy a debreceniek úgy tudták, hogy Árkádiában jó legelő van, kivált szamarak számára, azt gondolták, hogy a fenti kifejezést Kazinczy ilyen vonatkozásban alkalmazza Debrecenre s ezért kitámadták a széphalmi irodalmi vezért. Kazinczy pedig egészen más-képp értette ezt a mondatot. Szerinte ennyit jelent: "Művész valék s boldogul éltem a művészi szép élet szférájában".

Képünkön a heves tollharcot elindító cikket láthatjuk a Hazai Tudósítások 1806 júliusi számának 119. és 120. oldaláról, Kölcsey

ezuttal is Kazinczy mellett foglalt állást a mindinkább kapcsolatba került az irodalmi élettel s kapcsolata 1810 után még inkább elmélyült, mert akkor felkerült Pestre.

8. Buda és Pest a XIX. század elején. /Petrich metszete./

Kölcsey 1810-ben került fel Pestre joggyakorlatra. Kazinczy "triászán" /Vitkovits, Horváth István, Szemere Pál/ kívül megismerkedett a bontakozó pesti irodalmi élet más számottevő tagjával is és érdeklődése még inkább megerősödik az irodalom problémái iránt. Rövid pesti tartózkodás után Álmosdra, majd a szatmármegyei Cékére költözik. Erre az időre esik fájó lemondással végződő első szerelme is.

9. Kölcsey csekei dolgozószobája.

Kölcsey csekei magányában élénk levelezést folytat Döbrenteivel, Kazinczyval és Szemere Pállal, akivel nemcsak baráti, hanem szerzői kapcsolatba került, amikor Kazinczy védelmére kelt a nyelvunitási harcban.

10. Szemere Pál, Kölcsey jóbarátja és szerzőtársa.

Szemere Pálhoz igaz barátság fűzre Kölcseyt. Szemere Péczelen lakott s Kölcsey gyakran felkereste barátját, akinek vidámsága gyakran életörömet öntött a túlzottan komor Kölcseybe. Barátságukat nemcsak levelezésük, gyakori együttlétük mélyítette el, hanem a közös irodalmi harc is, amelyet Kazinczy mellett folytattak a nyelvujtás ellenségeivel szemben. A közös munkára a "Mondolat" című gunyirat megjelenése adott alkalmat

11. A Mondolat címlapja.

Szentgyörgyi József debreceni orvosdoktor a túlzó nyelvujtókat egy kis tréfás füzetben gunyolta ki. Kivált Barczafalvi Szabó Dávidot támadta meg s esse ágában sem volt az, hogy Kazinczyt is támadja. A kis füzet igen hamar elterjedt s ebből állította össze Veszprémben Somogyi Gedeon a Mondolatot. Az ajánlásban szereplő Zafyr Czenczi Kazinczyt gunyolta s a 102 oldalas, ritkított sorokban szedett szöveg kiadási helyéül megjelölt Dicsfalom pedig Széphalmot parodizálta. Kazinczy erejének tudatában fogadta a támadást. Ő maga terjesztette bár átal között s levélben megkérdezte véleményüket. A feleletet sem ő írta, hanem Kölcsey és Szemere Pál.

12. A "Felelet a Mondolatra" címlapja.

Kölcsey éppen Szemere Pálnál volt, amikor megtudta a Mondolat megjelenését. Legott hozzákezdtek a Felelet megírásához. Nyelvészeti munkákat tanulmányoznak, elolvassák Jenisch pályáiratát a nyelvek természetéről és alaposan, lassan készülnek megtámadt mesterük megvédésére. Nemcsak Somogyit, a Mondolat szerzőjét gunyolják ki a Feleletben, hanem minden elmaradt, parlagias magyart. A műben határozottan állást foglaltak mindketten a nyelvi reformok mellett, amelyek akkor a nemzet polgári egységéért folytatott küzdelem kezdeti formáját jelentették.

Ezzel a közös írott művel, Kölcsey az irodalmi kritika porondjára lépett. Erőt, határozottságot, igényességet akart vinni a kritikába. A Felelet megírása után Kölcsey hozzákezdett irodalmi kritikáinak megírásához; amelyek a Tudományos Gyűjteményben jelentek meg.

13. A Tudományos Gyűjtemény első kötetének címlapja. /1817/.

Ebben a folyóiratban jelentek meg Kölcsey bírálatai. A III. kötetben jelent meg a Csokonairól írott bírálat /Csokonai Vitéz Mihály munkáinak kritikai megítéltetése" / és a VII. kötetben a Berzsenyiről írott kritika. /Berzsenyi Dániel versei címmel/

A kritikák miatt heves támadás éri Kölcseyt. Nagy János röpiratában támadta "az ócsároló Kölcseyt"; Pálóczy Horváth Ádám pedig gunyos verset írt ellene a Tudományos Gyűjtemény 1818. évfolyamában: a Muzáron című folyóiratban Fáy András és Szalay László szólt Kölcsey ellen. Berzsenyi elhallgatott és csak 1825-ben válaszolt Kölcseynek, ugyancsak a Tudományos Gyűjteményben /IX. kötet/ "Kritika és antikritika" címmel.

1818-ban Kölcsey ismét Csekén van s ott írja verseinek javarészét, köztük a Himnuszt, amellyel kapcsolatban láthatunknéhány dokumentumot a következő képek során:

14. A Himnusz első szakasza Kölcsey műveinek első kiadásából. /"Kölcsey minden munkája", 1832. I. kötet, 113. lap/

Csekei magányában írta nemzeti Himnuszunkat Kölcsey. A nemzeti önbírálat sok más megnyilatkozásán túl, ebben a "fájdalmas önbírálatban" a "magyarság jelenének képét festette meg a költő".

15. Erkel Ferenc kézírása a Himnusz kottáján.

Erkel 1844-ben zenésítette meg a Himnuszt. A mű kottájára ezt írta: "Kölcsey Himnusza 20 darab arannyal koszorúzott és pályanyertes nép melódiának szerzője Erkel Ferenc."

16. A Himnusz kéziratának kezdete.

Erkel Ferenc kottapéldányának első ütemeit láthatjuk ezen a képen. A kotta első kiadásának címlapjára Erkel Ferenc ajánlást írt Deákhoz.

17. A Himnusz első kiadásának címlapja.

1844-ben, első, igazi nagy sikerének évében komponálta Erkel Ferenc a Himnuszt. "Hunyadi László" című operáját a közönség példátlan lelkesedéssel fogadta. A Himnusz akkordjait ugyanaz a nemzeti lelkesedés sugallta, amellyel Erkel a Hunyadi László zenéjét megalkotta.

18. Az Élet és Literatura címlapja /1826/.

Kölcsey 1826-ban otthagya csekei magányát és Pestre utazott. Ekkor már mögötte volt a versírási korszak legtermékenyebb része.

Ekkor már megírta a Rebellis verset; tul volt az elbeszélő költészet terén tett kísérletein is /Szép Lenke, Dobozi/. Ugyancsak Csekén próbálkozott drámairással is /Perényiek című drámatörredékét ott írta/ és az Iliasból is fordított. Pestre érve, Szemere Pállal irodalmi folyóiratot szerkesztett Élet és Literatura címmel.

Ebben a folyóiratban közölte Kölcsey a "Nemzeti hagyományok"-ról /1826/, "Körner Zrinyijéről" /1826/, valamint "A komikusról" /1827/ című tanulmányait. 1826-ban kötött barátságot Bártfayval, Toldyval, Bajzával és Vörösmartyval.

19. V e t i t e t t szöveg:

"A XIX. század első negyedének a végén, az 1825/27-i országgyűléssel kezdődik a reformkorszak. A plebejus származású fiatal értelmiség és a köznemesség a nemzeti függetlenségért és a polgári haladásért, a független polgári nemzetállam megalkotásáért mind politikai, mind kulturális téren szivós harcba kezd.

Következő képeinkben ennek a harcnak néhány kulturális, irodalmi eredményét, mozzanatát mutatjuk be."

20. Széchényi István megalapítja a Magyar Tudományos Akadémiát. /1825/.

A köznemesség politikai küzdelme, főként a magyar nyelv ügyéért vívott harc, a művelődés terén hozta meg első gyümölcseit. A legjellemzőbb vívmány a Magyar Tudományos Akadémia megalapítása volt. Az országgyűlés 1825 november 3-i ülésén Széchényi István egyévi jövedelmét ajánlotta fel az Akadémia céljaira.

Képünk az Akadémia megalapításának pillanatát örökíti meg Holló Barnabás domborműve nyomán, amely az épület oldalfalán látható.

21. Mutató a reformkorszak sajtójából /foto-montázs/.

A reformkorszakban körülbelül 50 nyomda működött Magyarországon. Íróink, könyvkiadóink és nyomdászaink hősie küzdelmet vívtak a bécsi cenzura politikája ellen s mihelyt Kisfaludy Károly fáradhatatlan munkálkodása folytán az irodalmi központ Pestre helyeződött, egyre-másra jelentek meg a különböző folyóiratok, amelyek a polgári haladás eszméit, a magyar nyelv jogait hirdették s teret nyitottak íróinknak munkáik közzlésére.

Képünk a reformkorszak sajtójának néhány termékét mutatja be. Elsősorban az Aurora irodalmi évkönyv jelentőségét kell kiemelnünk. A Kisfaludy Károly szerkesztésében megjelenő Aurora /1822/ maga köré gyűjtötte a kor legjelesebb íróit: Vörösmartyt, Bajzát, Toldy Ferencet. Az Aurórárt 1837-ben az Athenaeum váltja fel. Melléklapja a Figyelmező. 1833-ban indult meg az első irodalmi "divatlap": a Regélő Mátray Gábor szerkesztésében. A Tudományos Gyűjtemény melléklapja a Koszoru Szép-Literaturai Ajándék címmel jelent meg. Kölcsey és Szemere Élet és Literatura című folyóirata pedig 1827-től Muzáron címmel jelent meg a reformkorban. Bajza kiadásában jelent meg a Kritikai Lapok. A Regélő melléklapja, a Honművész volt, Garay János szerkesztette.

Képünkön fotómontázst láthatunk az említett irodalmi folyóiratokból.

22. Az első pesti állandó magyar színház /1837/.

A köznemességnek a magyar nyelvért vívottharcra megteremtette a magyar színjátszást és az állandó magyar színházat is. Kolozsvárott avatták fel 1821-ben az első állandó magyar kőszínházat. Pesten 1837-ben nyitotta meg kapuit az első magyar állandó színház. 1835-ben kezdtek építeni és 1837-ben, augusztus 22-én, avatták fel Vörösmarty Mihály "Árpád ébredése" című művének, valamint Schenk "Belizár"-jának előadásával. Képünk a színház épületéről készült Alt-féle metszetet ábrázolja.

23. A Nemzeti Múzeum a XIX. század első felében.

A reformkorszak művelődési viszonyainak fejlődését szolgálta a Nemzeti Múzeum is, amelyet Széchényi Ferenc alapított 1802-ben.

A Nemzeti Múzeum a reformkorszak építészetének egyik remeke. Pellack Mihály műve. A görög-római oszlopos stílus /neoklasszikus/ mestere volt ez a kiváló építész, aki több hasonló stílusú épülettel gazdagította a reformkori Pestet.

24. V e t i t e t t szöveg:

"A korszak képzőművészeinek egy-egy jellegzetes alkotását is bemutatjuk következő képeink során".

25. id. Markó Károly /1791-1860/ Visegrád c. olajfestménye.

26. Barabás Miklós: Bajza József arcképe.

27. Kozina Sándor: Zalabéri Horváth János arcképe.

28. Weber Henrik: Mosonyi Mihály és felesége arcképe.

29. Ferenczy István /1792-1856/: Pásztorlányka /márvány/.

30. Brocky Károly /1807-1855/: Tschida asszony arcképe.

31. Széchényi István reformkori művei: a Hitel, Világ, Stádium.

Széchényi István fogalmazta meg a reformkorban az első átfogó programot hazánk gazdasági és kulturális elmaradottságának megszüntetésére. A fejlődés biztosítékát az ország polgári átalakulásában látta s éppen az ő működésének következtében vált a nemesség fogékonyabbá a polgári haladás eszméinek elfogadására. Bár később élesen szembefordult a forradalmi fejlődéssel, munkásságának első korszakában írott műveivel és közéleti tevékenységével nagy hatást gyakorolt irodalmi életünkre s így Kölcseyre is.

32. V e t i t e t t szöveg!

"A politikai, kulturális, képzőművészeti, színházi és sajtóélet fellendülésének korszakában lépett Kölcsey Ferenc a magyar köz-

let porondjára. Az 1830-as juliusi forradalomnak és Széchenyi fellépésének hatására nálunk is határozottabb formában vetődnek fel a polgári átalakulás kérdései. Kölcsey mint a haladó ellenzék képviselője indul el politikai pályáján."

33. Az Országgyűlés épülete Pozsonyban, 1830. körül.

Kölcsey 1829-ben a közélet porondjára lép. Politikai szónoki pályáját a szatmármegyei közgyűléseken kezdi s a pozsonyi országgyűlésen mint megyéje követe folytatja lemondásáig; 1835 február 9-ig.

34. A rendi gyűlés Pozsonyban. /Groitsch metszete saját rajza után, 1836/.

35. A főrendek ülése Pozsonyban. Egykori vízfestmény, /1836/.

Kölcsey mielőtt a pozsonyi rendi üléseken felszólalt volna, mint megyéje követe, már szűkebb hazájában, Szatmár megyében nagyhatalású szónoki beszédeket mondott. Ezek közül az 1829-ben elmondott "A szatmári adózó nép állapotáról" című beszédét és "A sorsvonás tárgyában" mondott beszédét emeljük ki.

Országgyűlési beszédei közül a legfontosabbak: "Az országgyűlésnek Pestre való helyezése kérdésében", "Az örökös megváltás ügyében", valamint az uriszék, a szőlásszabadság, s a lengyelek ügyében elmondott beszédei a legfontosabbak. Az országgyűlésen írott naplója hű tükre diétai küzdelmeinek.

36. Kölcseynek "Az örökös megváltás tárgyában" elmondott beszéde. /Egykoru kézirat-másolat/.

Az Országos Széchenyi Könyvtár kézirat-tárában van ez a dokumentum: Kölcsey legnagyobb hatású beszédének kézirat-másolata "Az örökös megváltás tárgyában".

Kölcsey a pozsonyi diétán felvetette kora legégetőbb politikai kérdéseit. Az örökös megváltás ügyében mondott beszédében rámutatott megyéje dolgozó parasztjainak tarthatatlan helyzetére. Fontos statisztikai adatokkal érvelt az igazságtalan, embertelen adópolitika ellen és rámutatott az ósisiség népellenes rendszerére. Nem kimélte Kölcsey az "uriszék" rendszerét sem.

Kölcsey tehát következetesen harcolt a jobbágyfelszabadítás, a polgáriassulás, a haladás programjának megvalósítása érdekében.

Igy érthető, hogy Kossuth fegyvertársát látta benne s mikor Kölcsey lemondott követi megbízásáról, igaz szomorúsággal értesült a hírről. A haladó közvélemény is hasonló szomorúsággal vette tudomásul Kölcsey lemondását, Kölcsey igaz meggyőződéssel mondta bucsubeszédében: "Jelszavaink valának: haza és haladás".

Ennek a programnak a zászlóvivőjét bucsuztatta az országgyűlési ifjuság is, amint ezt következő képünkön láthatjuk.

37. Az országgyűlési ifjuság bucsuja Kölcseytől.

Az országgyűlési ifjuság 1835 február 7-én megrendítő hangú bucsu-

ratban fejezte ki együttérzését a lemondott Kölcseyvel. A bucsulevél facsimiléjét láthatjuk a képen. Többek között ezt írták az országgyűlési ifjak: "A nagy férfiú nekünk atyánk vala"... majd előbb így folytatták: "... mi, növendékei fogadjuk, hogy helyzetünk bár mely irányt nyerednék, gondolatunk, szellemünk nevelőnk által képzett irányát hiven követendi, hogy emberiség szózata vezérlendi lépteinket..." Az aláírások a bucsulevél másik oldalán is folytatódnak. Kölcsey visszavonulása után, nem szakította meg kapcsolatait az irodalmi élettel.

38. Berzsenyi Dániel, akinek méltó elégtételt szolgáltatott Kölcsey az 1836-ban felolvasott emlékbeszédével. /Rézmetszet Blaschketől/.

Kölcsey kiváló akadémiai szónok is volt. 1832-ben Kazinczy felett mondott emlékbeszédet. 1836-ban pedig felolvastatta Berzsenyit méltató beszédét "Emlékbeszéd Berzsenyi Dániel felett" címmel. Képünkön Berzsenyit láthatjuk.

39. Részlet Kölcsey egyik törvényszéki beszédéből.

Kölcsey igen komolyan foglalkozott a szónoklás elméleti és gyakorlati kérdéseivel. Tanulmányt írt "A szónoklatról" címmel és több törvényszéki és más tárgyú, el nem mondott, hanem "mintául és gyakorlatul" szolgáló beszédet írt. Ilyenek pl: "Védelem R.J. számára"; "A gyermekgyilkos R.d.M. ügyében".

Képünkön a gyilkos anya védelmére írott beszéd kezdősorait olvashatjuk Kölcsey Összes műveinek kiadásából.

40. Kölcsey Kálmán, akihez a nagy szónok és politikus Parainesis című értekezését írta. /1837/.

Kölcsey "Parainesis"-ét Kölcsey Kálmánhoz írta s ebben a tanító-buzdító értekezésben az igaz hazaszeretet és humanizmus kátéját adta az ifju kezébe.

41. Wesselényi Miklós, akinek a védelmét Kölcsey vállalta el. E munkában kifejtett erőfeszítés vitte sirba a nagy költő-politikust. /Barabás rajza, 1838/.

Kölcsey utolsó éveit Csekén töltötte. Itt írta "A vadászlak" című iránynovelláját /1837/, amelyben 9 évvel Eötvös előtt, a tarthatatlan magyar börtönviszonyok ellen szólt. Élete utolsó műve a hűtlenségi perbe fogott Wesselényi Miklós védelmére írott beszéd volt.

Kölcsey törekeny testét a sok megfeszített munka megtörte, legyengítette. Rövid szenvedés után, 1838 augusztus 24-én halt meg Csekén.

42. Kölcsey siremléke Csekén.

Kölcseyt Csekén temették el. Ott, ahol a legtöbbet dolgozott nemzetéért, a társadalmi haladásért, 1860-ban avatták fel szobrát

Szatmárnémetiben, 1897-ben pedig Nagykárolyban.

43. Kölcsey szobra Nagykárolyban. /Kallós Ede szoborműve/.

1897-ben avatták fel Kölcsey szobrát Nagykárolyban, ahol első politikai szónoklatait elmondta. A szobor Kallós Ede műve.

Készült a Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalatnál
Felelős vezető: Bojkovszky Lajos